

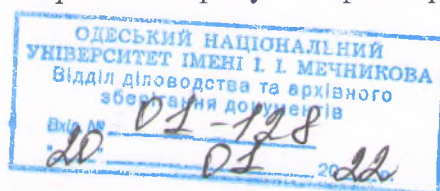
До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.051.033 Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова
65083, м. Одеса вул. Єлісаветинська, 12

ВІДГУК

офіційного опонента доктора історичних наук, професора, професора кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Литвина Сергія Харитоновича на дисертаційну роботу Калініченка Олександра Олександровича «Українська школа підводного мореплавства ХІХ–початку ХХ ст.: формування, діяльність, персоналії», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Минуле України, її сьогодення та майбутнє тісно пов'язані з морем. Військово-морський флот України починає свою історію з часів Київської Русі. Морські походи козаків належать до найславніших сторінок нашої національної історії. На початку ХХ сторіччя, під час створення Української Народної Республіки, Чорноморський флот України знову став на захист народу і морських інтересів держави.

У зв'язку зі складною ситуацією в Азово-Чорноморському регіоні, спричиненою тимчасовою окупацією Росією українського Криму та дестабілізацією обстановки на ключових морських напрямках виникла ідея щодо розробки Стратегії розвитку Військово-Морських Сил до ефективних та боєздатних Військово-Морських Сил, які будуть спроможні гарантовано виконувати завдання щодо захисту ближньої морської зони, з протидії агресії Російської федерації з морського напрямку, оборони морських комунікацій у морській (економічній) зоні України. При розробці Стратегії бралися до уваги багато факторів, зокрема географічні умови та театр бойових дій, загальна безпекова ситуація в Азово-Чорноморському регіоні, сили і засоби російського Чорноморського флоту як фактору воєнної

загрози, анексія Криму, зведення керченського мосту, яке призвело не лише до значного порушення Конвенції ООН про Міжнародне морське право нашої держави. Розвиток підводного мореплавства є важливим у контексті сприяння відновленню й розвитку спроможностей Військово-Морських Сил України із захисту національних інтересів держави на морі та контрибуції до світової й регіональної безпеки. Логіка розвитку військової морської справи вимагає опанування мистецтвом морського бою не тільки на поверхні, але й під водою. Тому актуальність теми дисертаційного дослідження Калініченка О.О. не викликає сумніву.

У досліджуваній період в імперії тривали спроби наукового опрацювання власної військово-морської доктрини. Переважна більшість вказаних досліджень здійснювалася колишніми чи діючими офіцерами флоту. Вони здебільшого мали за мету задоволення відповідних нагальних державних потреб у сфері підготовки флотських кадрів та формування військово-морської політики невід'ємною складовою якої є підводний флот.

Незважаючи на важливість підводного мореплавства для обороноздатності країни, так і для вирішення великої кількості народногосподарських проблем, нині відсутній комплексний аналіз підводного мореплавства в Україні у XIX – початку XX ст.

У дисертації Калініченка О.О. здійснено комплексне дослідження підводного мореплавства в Україні XIX–початку XX століття, показано становлення й утвердження української школи підводного мореплавства її розвиток, спрямований на створення підводної техніки в першу чергу військового призначення. Багато уваги приділено військовикам і науковцям, які зробили вагомий внесок у розвиток підводного мореплавства.

Об'єктом дослідження виступає військово-морська історія України як складова морського коду України. В об'єкті виділяється та частина, яка окреслює предмет дослідження – Українська школа підводного мореплавства

Дисертаційне дослідження Калініченка О.О. виконане відповідно до загального напрямку наукових досліджень Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, зокрема науковій темі кафедри історії України «Український Південь: історія, тексти, історична пам'ять, державний реєстраційний № 0116U008034 від 22.06.2016.

Апробація результатів дослідження відбулася на 21 міжвузівських, всеукраїнських та міжнародних конференціях

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, та їх достовірність. Досліджені автором і викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають високий рівень обґрунтованості. Дисертантом опрацьовано і осмислено значну кількість архівних джерел та літературних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, якісно проаналізовано внесок українських вчених у проблему підводного мореплавства. Список архівних джерел і літератури налічує 323 позиції з яких 27 позицій це архівні джерела, 28 – збірки документів, літописи, хронічки, 23 – наративні джерела, 9 – мемуари, 10 – преса, а решта 226 – монографічні видання та інша література з питань підводного мореплавства. Висвітлюючи відповідні питання, що розкривають тему дисертації, у кожному конкретному випадку автор критично осмислює, здобутки попередників, обов'язково висловлюючи при цьому свою думку, що свідчить про високу наукову культуру здобувача. Зроблені у дисертації висновки та рекомендації логічні і є результатом всебічного та об'єктивного аналізу досліджуваних явищ, здійсненого за допомогою сучасного наукового інструментарію. В процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні прийоми і методи пізнання. Їх використання дозволило здобувачу всебічно науково обґрунтувати теоретичні, методологічні та практичні аспекти історії підводного мореплавства в Україні. Висновки та рекомендації автора є логічними і витікають із результатів всебічного і об'єктивного аналізу досліджуваних явищ. У дослідженні були використані як загальні методи пізнання історичних явищ та процесів: аналіз і синтез, індукція та

дедукція, системний та структурний. Крім того у роботі використовувалися спеціально-історичні методи – історико-порівняльний, проблемно-хронологічний, кліометричний тощо.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження ґрунтується на основі обробки різнопланової джерельної бази (монографії Кременського В. П., архівів, мемуарів і спогадів, музейних експонатів та фондів), літератури (спеціальної, періодичної, енциклопедичної), сучасних інтернет-ресурсів й власного п'ятнадцятирічного досвіду підводної служби автора:

- встановлює світовий пріоритет співвітчизника у винаході способу руху під водою без застосування будь-яких механічних рушіїв («паріння» у підводній безодні);

- вперше наводить зв'язок передбачень монографії Кременського В. П. «Заметки по подводному плаванию и возможности устройства подводного судна» з історією подальшого розвитку підводної справи;

- вводить у науковий обіг терміни «Українська школа підводного мореплавства» та «Українська наукова школа мореплавства»;

- застосовує принцип історизму для дослідження військово-морської історії України взагалі та її підводної складової зокрема через допоміжну історичну дисципліну «фалеристика»;

- використовує міждисциплінарний підхід в рамках трьохмірної системи координат історичних спеціалізацій «всесвітня історія», «воєнна історія», «історія науки і техніки»;

- вносить вагомий внесок у попередні дослідження;

- щодо ролі українського чинника в зародженні, становленні та розвитку підводної військової справи (1595–1995);

- щодо морського коду України в контексті морської пам'яті;

- суттєво доповнює науково-історичну базу для формування Морської доктрини України, особливо її підводної складової та заповнює прогалину

військово-морської історії України періоду тимчасового бездержавності нації.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані у корегуванні Морської доктрини України щодо її підводного компоненту, а також при підготовці наукових публікацій та довідкової літератури з різних аспектів історії підводного мореплавства, викладанні як фахових, так й історичних дисциплін, зокрема військово-морської історії України у спеціальних вищих навчальних закладах, історії науки й техніки, історії України.

Повнота викладених наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Як видно з тексту, дисертація містить виважені й обґрунтовані висновки. Результати дослідження викладені у 2-х публікаціях у закордонних виданнях, 3-х статтях у виданнях, що індексуються у наукометричних базах даних, 2-х статтях в журналах, що входять до переліку ДАК України як фахові видання; 9-ти наукових працях (1 автореферат, 2 монографії, 1 розділ колективної монографії, 1 брошура у співавторстві та 4 наукові статті), що додатково відображають зміст дослідження; 21-й публікації апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових та науково-практичних конференцій.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить посилання на згадані автором у тексті джерела, літературу, твердження відповідно до положень чинного законодавства про авторські права та академічну доброчесність, що дозволяє зробити висновок про дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Структура дисертаційної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, 3 розділів (тринадцять підрозділів), висновків, що складає 182 сторінки. Також міститься перелік скорочень (1 стор.), список використаних джерел та літератури (323 позиції на 32 сторінках), додатки (37 стор.). Загалом без додатків – 226 стор. Загальний обсяг роботи становить

263 с. В основному тексті міститься 7 діаграм кліометричних досліджень виконаних автором. У додатках міститься 9 схем, 5 таблиць, 25 ілюстрацій та перелік наукових праць здобувача за темою дисертації.

Відзначивши наукову актуальність та вагомість дисертаційного доробку, хочемо висловити свою думку з приводу окремих структурних елементів:

У вступі обґрунтовується актуальність теми, розкривається мета і завдання дисертаційного дослідження, визначаються хронологічні та територіальні межі, вказується методологія дослідження й зазначаються основні внески дисертанта у вивченні цієї тематики.

У першому розділі дисертації проаналізовано стан наукової розробки теми і джерельну базу дослідження, показана історіографічна, джерельна та методологічна база, методи й термінологічний апарат дослідження (с. 23–62). Історіографія систематизована за проблемно-хронологічним принципом і виокремлено три періоди: дорадянський, радянський та сучасний. Показано, що окремого комплексного історичного дослідження щодо проблематики підводного мореплавства станом на сьогодні немає. Джерельний комплекс дослідження має вагомий інформативний потенціал, який характеризується різноманітністю та розрізненістю як змісту, так і форми наявних джерел. Більшість документів із теми не представлена єдиним комплексом, навпаки, вони розпорошені в різних архівних установах і бібліотеках України та по інтернет ресурсах.

У другому розділі «Системоутворююча наукова концепція з подальшою реалізацією та структуризація української школи підводного мореплавства на теренах України» вирішені такі завдання:

- визначені особистості Української наукової школи підводного мореплавства;
- подано ретроспективу діяльності підводних човнів поблизу берегів Одещини;

– показана практична діяльність представників Одеського осередку Української школи підводного мореплавства зі створення підводних апаратів;

– розкрито концепцію «підводного паріння» Кремінського В. П. (1892) як першу наукову працю Української школи підводного мореплавства.

У третьому розділі «Діяльність осередків української школи підводного мореплавства поза межами України» мова йде про початок інституалізації підводної складової Української наукової школи підводного мореплавства у вигляді Балтійського осередку підводного мореплавства, окреслені осередки Української школи підводного мореплавства в діаспорі, зокрема у Зеленому Клині та на Адріатиці, визначені допоміжні інститути (підводне кораблебудування, спеціальна морська підводна освіта та практичний суднопідйом затонулих субмарин).

Дисертація має ґрунтовні наукові висновки, що становлять наукові та практичні результати дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1. Автор у тексті дисертації застосовує натяки і припущення: щодо «дезавуації» його праць, не розкриваючи суті цієї дезавуації (с. 2, 28); про «співпадіння» з його творами (с. 27–28), не конкретизуючи цього (думаю, що йдеться про текстові запозичення); про дискусію з опонентами що стосується розбіжності у трактуванні джерел інформації та щодо відсутності у автора військово-морського досвіду, залишаючи при цьому опонентів анонімними. Навряд чи в дисертації такі підходи є правомірними.

2. Ретроспективний, хронологічний виклад подій, до якого вдається дисертант, зокрема у висвітленні діяльності підводних човнів Одещини (с. 78–84) та застосування підводних човнів у Японському морі (с. 165–166), думаємо, що не покращує сприйняття інформації.

3. При всій інформаційній важливості розміщення в основному тексті дисертації надто довгих переліків є недоцільним, коли, наприклад, автор по-

дає на шести сторінках списки кавалерів «Морської слави України». Вірніше все ж їх було б віднести у додатки до дисертації.

4. Висновки, особливо до розділів дисертації, грішать реферативністю їх характеру, механічним переліком того, що зроблено, тоді як згідно методичних вимог, слід стисло викласти суть наведених у розділі здобутих достовірних наукових і прикладних результатів. У загальних висновках, також згідно вимог керівних документів, варто було б запропонувати можливі напрями продовження досліджень за темою, сформувавши їх як рекомендації наступним дослідникам.

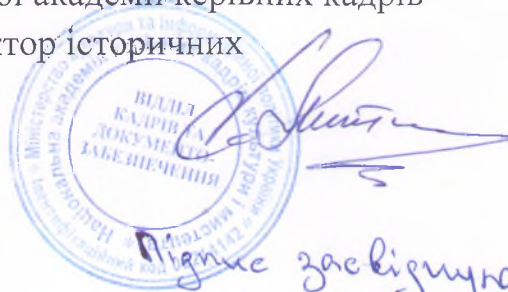
5. Текст дисертації виглядав би більш презентаційним, якби автор прискіпливіше вичитав його, привів до однієї системи бібліографічні посилання, розставив «до місця» сполучники «і», «та», а також «тире» і «дефіси» тощо.

Висловлені зауваження мають виключно рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження та, ні в якому разі, не заперечують вагомий доробок дисертанта у справі історичного дослідження «штурму підводної безодні» українськими підводниками.

Загальна оцінка дисертаційної роботи. Ґрунтовний аналіз змісту дисертаційної роботи і друкованих праць Калініченка Олександра Олександровича за темою «Українська школа підводного мореплавства ХІХ – початку ХХ ст.: формування, діяльність, персоналії», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за фахом 032 «Історія та археологія», свідчить, що нею розпочато новий комплексний напрям історії українського мореплавства, що є актуальним з постанням незалежної України. Робота є самостійним, завершеним дисертаційним дослідженням, у якому отримано вагомі науково обґрунтовані результати. Дисертація має чітку структуру і відрізняється аргументованими та обґрунтованими методами й підходами у вирішенні поставлених наукових завдань на основі використання широкого кола вітчизняних та іноземних джерел. Мова дисертації відповідає сучасному українському правопису, а стиль дисертації має науковий характер.

Висновок. Дисертаційна праця «Українська школа підводного мореплавства ХІХ – початку ХХ ст.: формування, діяльність, персоналії» за актуальністю і рівнем розкриття поставлених проблем, обсягом, змістом, обґрунтуванням винесених на захист наукових положень, науковою новизною та практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 06. 03. 2019 р. №167, є завершеним самостійним науковим дослідженням, відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, а її автор Калініченко Олександр Олександрович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 – історія та археологія.

Професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор історичних наук, професор

С.Х. ЛИТВИН

Підпис засвідчую
вчений секретар

Рева Т.С.

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
С.Х. Литвина та
Т.С. Рева
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ ТА
ДОКУМЕНТОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Олександр Бенетт, д.т.н.